

RECENZJE

J. GUERRA, M. J. CANO & R. M. ROS (red.). 2006. **Flora briofítica ibérica. Volumen III. Pottiales: Pottiaceae, Encalyptales: Encalyptaceae.** Murcia, Universidad de Murcia i Sociedad Española de Briología. 305 str., 90 ryc. Opr., format 20,2 × 28,3 cm. Cena: 32 €. ISSN 84-609-9097-4.

Ukazał się wreszcie długo oczekiwany tom Flory mchów Półwyspu Iberyjskiego, obejmujący rodziny *Pottiaceae* i *Encalyptaceae*. Jest to wielkie przedsięwzięcie badawcze, którego wyniki mają być opublikowane w sześciu tomach, a oddany do rąk czytelników tom jest nominalnie trzecim w ramach tego projektu. Jego treść jest już w znacznej części znana briologom, gdyż opracowania zdecydowanej większości gatunków były publikowane w formie osobnych fascykułów w latach 2002–2005 r.¹ W omawianym tomie zostały one zreprintowane i jedynymi nowościami są opracowania rodzajów *Crossidium*, *Pseudocrossidium* i *Pterygoneurum* z rodziny *Pottiaceae* oraz *Encalypta* z rodziny *Encalyptaceae*, która reprezentuje monotypowy rząd *Encalyptales*. Zmiany w stosunku do wcześniej opublikowanych zeszytów są minimalne i dotyczą najczęściej kwestii nomenklatorycznych, np. zmiana nazwy *Tortula eucayptrata* na *T. hoppeana*. Ponadto opracowany został klucz do oznaczania rodzajów z rodziny *Pottiaceae*.

Publikując omawiany tom w formie szeregu zeszytów, które były sprzedawane po 10 euro, realizatorzy projektu wykazali się dużym zmysłem praktycznym i sprytem marketingowym. Wątpliwe jednak czy ten manewr uda się im powtórzyć przy publikowaniu następnych zeszytów, gdyż trudno będzie znaleźć naiwnych, którzy kupią ten sam produkt tylko w innym opakowaniu. Zresztą znacznie praktyczniejsze jest posługiwanie się jednym tomem niż kilkunastoma identycznie wyglądającymi zeszytami. Tym bardziej, że wydany obecnie tom prezentuje się znakomicie od strony poligraficznej i jest to rzeczywiście jedna z lepiej wydanych w ostatnich latach Flor mszaków, nie mówiąc już o jej wysokim poziomie naukowym. Nie ma w tym nic dziwnego, gdyż rodzina *Pottiaceae* jest przedmiotem studiów taksonomicznych autorów i redaktorów tomu. Schody mogą się zacząć przy innych grupach taksonomicznych, tym bardziej, że nic nie wskazuje, aby redaktorzy zabiegali o współpracę specjalistów spoza Półwyspu Iberyjskiego. – RYSZARD OCHYRA, ul. Golańska 15/25, 30-619 Kraków, Polska.

H.-J. ZÜNDORF, K.-F. GÜNTHER, H. KORSCH & W. WESTHUS. 2006. **Flora von Thüringen.** 764 str., liczne mapy zasięgowe, ryciny kreskowe oraz czarno-białe i wielobarwne fotografie. Opr., format 24,6 × 17,6 cm. Weissdorn-Verlag, Jena. Cena: 49,30 €. ISBN 3-936055-09-2.

Badania florystyczne w Turynгии mają bardzo długą, ponad czterystuletnią tradycję, a pierwsze dane o florze tego kraju związkowego Niemiec zawarte są w wydany w 1588 r. dziele J. Thala *Sylva Hercynia*, będącym najstarszą „Florą” w Środkowej Europie, a zapewne i w świecie. W 130 lat później H. P. Rupp (‘Ruppius’) opublikował słynną *Flora Jenensis*, a w 1850 r. F. Ch. H. Schönheit wydał znany *Taschenbuch der Flora Thüringensis*. Turynгия od zarania dziejów botaniki była więc bardzo silnym ośrodkiem

¹ Patrz recenzje R. Ochyry, *Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica* **10**: 92 (2003), **11**: 438–439 (2004), **12**: 22 (2005) i **13**: 76 (2006).

botanicznym, a przez całą drugą połowę XIX w. liderem tutejszych badaczy roślin był C. Haussknecht, dziś patron jednego z najważniejszych zielników europejskich w Jenie. W wyniku wieloletnich badań prowadzonych zarówno przez zawodowych botaników, jak i licznych amatorów, w 2002 r. opublikowany został atlas rozmieszczenia paprotników i roślin naczyniowych Turynгии¹, a w cztery lata później do rąk czytelników trafia nowoczesna Flora tych roślin. Opracowana została ona przez ten sam zespół autorów, do którego dołączył tylko K.-F. Günther, chociaż 25 różnych, najczęściej trudnych i krytycznych, rodzajów opracowali zaproszeni do współpracy inni badacze, np. P. Gutte (*Oenothera*), V. Wissemann (*Rosa*) i W. Jansen (*Rubus*).

Flora paprotników i roślin naczyniowych Turynгии jest bogata i liczy około 2000 gatunków. W osobnej liście zestawione zostały taksony błędnie podane z tego obszaru oraz przypadkowo zawleczone. W krótkim wstępie zarysowana jest historia badań botanicznych, omówione są krótko warunki naturalne i podział fitogeograficzny Turynгии oraz przedstawione podstawowe dane odnośnie do sposobu prezentacji danych. Prawie całą objętość książki wypełniają opisy taksonów i klucze do ich oznaczania. Rozmieszczenie większości gatunków przedstawione jest na mapach punktowych, a około 300 gatunków zostało zilustrowanych świetnymi wielobarwnymi zdjęciami, obrazującymi pokroje lub ważne pod względem taksonomicznym cechy.

Ujęcia taksonomiczne i nazewnictwo są bardzo nowoczesne i odpowiadają aktualnie obowiązującym standardom. Oddając się lekturze tej niezwykle starannie przygotowanej i bardzo elegancko wydanej Flory można tylko pozazdrościć niemieckim kolegom z Turynгии tak wspaniałego osiągnięcia, a zwykłym użytkownikom możliwości posługiwania się tym znakomitym narzędziem do oznaczania roślin naczyniowych. Zawsze przy takich okazjach rodzi się odwieczne pytanie, dlaczego nasz kraj nie może doczekać się podobnej, pełnej nowoczesnej Flory opisowej, a przyrodnicy i floryści skazani są na posługiwanie się szacownym zabytkiem jakim są w tej chwili „Rośliny polskie”, nie wspominając już o nieśmiertelnym „Przewodniku do oznaczania roślin” Rostafińskiego”. – RYSZARD OCHYRA, ul. Golańska 15/25, 30-619 Kraków, Polska.

L. YA. PARTYKA. 2005. **Brioflora Kryma**. 169 str. Opr., format 14,6 × 20,3 cm. Institut Botaniki im. N. G. Chołodnogo, Kijiw. Cena: nie podano. ISBN 966-306-108-2.

Położony pomiędzy Morzami Czarnym i Azowskim Półwysep Krymski jest jednym z najbardziej interesujących regionów Ukrainy. Ciepły umiarkowany klimat oraz urozmaicona rzeźba terenu, zwłaszcza obecność gęsto zalesionych wapiennych łańcuchów Gór Krymskich na południu decydują o rozwoju bardzo ciekawej roślinności typu śródziemnomorskiego i bogatej flory roślin naczyniowych, liczącej około 3500 gatunków. Chociaż pierwsze wzmianki na temat mszaków Krymu można znaleźć już w dziełach P. Pallas'a z 1795 r. i J. H. Leville'a z 1842 r., dotyczących roślinności Tauridy, to pierwsze typowe briologiczne prace na temat flory mchów Krymu opublikowali N. Zelenetzky w 1896 r. oraz A. A. Sapjegin w 1908 i 1910 r. Ten ostatni badacz opisał z Krymu kilka nowych gatunków, m.in. *Dicranum tauricum*, który do dzisiaj jest akceptowany jako *Orthodicranum tauricum*. Omawiana Flora jest podsumowaniem 40 lat badań nad mszakami Krymu, które autorka zainicjowała w 1965 r.

Ta niewielka książeczka została przygotowana według schematu typowego dla większości rosyjskojęzycznych Flor lokalnych. Po krótkim wstępie zarysowane jest środowisko przyrodnicze Krymu (położenie, klimat, hydrologia, szata roślinna), chociaż duże zdziwienie może budzić brak jakiegokolwiek mapki badanego obszaru. W trzecim rozdziale przedstawiona jest historia badań briologicznych, w czwartym wykaz taksonów mszaków stwierdzonych na Krymie, a w trzech następnych rozdziałach zaprezentowane są florystyczno-systematyczna, fitogeograficzna i ekologiczno-fitocenotyczna analiza brioflory Krymu. W końcowym rozdziale omówione są gatunki rzadkie i zagrożone i poruszone są zagadnienia ich ochrony.

Brioflora Krymu należy do dość bogatych w gatunki. Autorka stwierdziła tu 312 gatunków, w tym 39 wątrobowców i 272 mchów. Aż 75 gatunków podanych jest z tego obszaru po raz pierwszy, w tym

¹ Patrz recenzja R. Ochyry, *Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica* 10: 174 (2003).

9 gatunków po raz pierwszy z Ukrainy (np. *Tortella fragilis*, *Fissidens rivularis*, *Rhodobryum ontariense*), zaś jeden (*Anoetangium handelii*) jest nowy dla Europy. Jak się można było spodziewać z ogólnego charakteru szaty roślinnej i klimatu, dominują tu przedstawiciele rodziny *Pottiaceae* (52 gatunki), *Brachytheciaceae* (32) i *Bryaceae* (22). W brioflorze, zwłaszcza południowego Krymu, wyraźnie zaznacza się udział gatunków śródziemnomorskich, np. *Pterogonium gracile*, *Eurhynchium meridionale*, *Metaneckera menziesii* i *Weissia levieri*. Natomiast uderzający jest brak wielu kserofitycznych gatunków plechowatych wątrobowców z rodzajów *Riccia* i *Mannia*. Około 100 gatunków należy do rzadkich w lokalnej florze, gdyż były stwierdzone najwyżej na trzech stanowiskach.

Najbogatszą brioflorę (183 gatunki) mają lasy bukowe, tworzące osobne piętro na wysokości 700–1350 m n.p.m. oraz prześwietlone lasy jałowcowo-dębowe o charakterze kserofitycznym, tworzące wyraźne piętro na południowych stokach Gór Krymskich na wysokości do 350–400 m n.p.m., w których stwierdzono 172 gatunki. Natomiast zaskakująco ubogie pod względem brioflorystycznym jest piętro wysokogórskich muraw zwanych jajął, występujące od 1350 m n.p.m. po najwyższy szczyt Romankosz (1545 m n.p.m.). Stwierdzono w nich tylko 105 gatunków mszaków.

Mimo że ta niewielka książeczka prezentuje się niezbyt efektownie, zarówno od strony edytorskiej, jak i poligraficznej, jest ona bardzo ważnym przyczynkiem do europejskiej literatury briologicznej. Ukazuje bowiem mszaki obszaru, który był do niedawna trudno dostępny, a wielu briologów w Europie nadal postrzega go jako bardzo egzotyczny. – RYSZARD OCHYRA, *ul. Gołaśka 15/25, 30-619 Kraków, Polska*.

M. J. PRICE. 2005. **Catalogue of the Hedwig-Schwägrichen herbarium (G). Part 1. Type material and a review of typifications for the Hedwig moss names.** Boissiera, Volume 61. 388 str., 3 ryc., 351 faksymile arkuszy zielnikowych. Miękka opr., format 28,0 × 21,1 cm. Conservatoire et Jardin Botaniques de Genève, Genève. Cena: 85 CHF. ISBN 2-8277-0077-8; ISSN 0373-2975.

Johannes Hedwig (1730–1799) był jednym z najznakomitszych osiemnastowiecznych botaników, który położył trwał podwaliny pod rozwój nowoczesnej nauki o roślinach zarodnikowych, a w szczególności o mchach. Przeprowadził on szeroko zakrojone pionierskie studia, które doprowadziły do ścisłego zdefiniowania mchów jako odrębnej grupy roślin i wykazania podstawowych cech różniących je od wątrobowców i innych grup roślin zarodnikowych, które zgodnie z linneuszowską tradycją określane były mianem „Cryptogamia”. Jako długoletni profesor medycyny i botaniki na uniwersytecie w Lipsku Hedwig pozostawił po sobie kilka fundamentalnych dzieł, z których najbardziej znane i najważniejsze dla taksonomii mchów są słynne *Species Muscorum Frondosorum*. Dzieło to zostało wydane pośmiertnie w 1801 r. przez jego najwybitniejszego ucznia F. Schwägrichena, a w 1910 r. na Międzynarodowym Kongresie Botanicznym w Brukseli zostało uznane za punkt wyjściowy nomenklatury mchów (z wyjątkiem *Sphagnum*). Ta decyzja sprawiła, że szczególnego znaczenia nabrał zielnik Hedwiga, gdyż stał się on najważniejszym źródłem okazów do typizacji nazw gatunków opisanych w *Species Muscorum Frondosorum*.

Zielnik Hedwiga przechodził rozmaite koleje losu, ale szczęśliwie przetrwał w stanie nienaruszonym i obecnie jest jedną z najcenniejszych kolekcji briologicznych, o wartości porównywalnej do zielnika wielkiego Linneusza. Po śmierci Hedwiga jego zielnik zakupił jego uczeń F. Schwägrichen, który powiększał go włączając doń zbiory gatunków opisywanych przez siebie w kolejnych wydaniach suplementów do *Species Muscorum Frondosorum*, publikowanych w latach 1811–1842. Po jego śmierci w 1852 r. zielnik ten zakupił J.-E. Duby, szwajcarski briolog pracujący w Genewie, a po jego z kolei śmierci w 1885 r. został podzielony na trzy części, a zbiór europejskich i egzotycznych mchów trafił w ręce W. Barbeya, zięcia E. Boissiera i wcielony do ich kolekcji. Po śmierci nowego właściciela w 1914 r. cały zielnik Barbeya-Boissiera przekazany został Uniwersytetowi Genewskiemu, który w 1943 r. został połączony z zielnikiem Ogrodu Botanicznego w Genewie, gdzie jest przechowywany do dnia dzisiejszego.

Wychodząc naprzeciw potrzebom taksonomów zajmujących się mchami M. J. Price, obecny kustosz zielnika Hedwiga-Schwägrichena, sprawiła briologom wspaniałą prezent reprodukcją arkuszy zielnikowe

taksonów mchów cytowane w *Species Muscorum Frondosorum* i udostępniając je w formie książkowej, chociaż trzeba dodać, że już dwa lata wcześniej były one dostępne na płytach CD. Przy każdym reprodukowanym arkuszu podana jest oryginalna nazwa, będąca najczęściej bazonimem, aktualnie używana nazwa, cytaty typu z protologu, odczytane dane z etykiety oraz informacja o typizacji. Brak natomiast informacji o literaturze cytowanej w protologu, zwłaszcza o pozycjach zawierających ikonografię, które mają czasami istotne znaczenie dla typizacji niektórych nazw, w przypadku gdy materiał w zielniku Hedwiga nie jest odpowiedni do wskazania go jako typ, np. w przypadku *Trichostomum fasciculare* Hedw., czyli obecnie *Codriophorus fascicularis* (Hedw.) Bednarek-Ochyra & Ochyra.

Omawiana książka jest prawdziwym skarbem dla taksonomów, gdyż umożliwia wstępną ocenę wartości materiału zielnikowego dla typizacji nazw. Można żywić nadzieję, że autorka dotrzyma słowa i w podobny sposób zaprezentuje katalog typów taksonów opisanych przez F. Schwägrichena. – RYSZARD OCHYRA, ul. Golańska 15/25, 30-619 Kraków, Polska.

B. ALLEN. 2005. **Maine mosses. Sphagnaceae–Timmiaceae.** Memoirs of the New York Botanical Garden, Volume 93. [xii] + 419 str., 216 ryc. Opr., format 19,4 × 27,3 cm. The New York Botanical Garden, Bronx. Cena: 75 USD. ISBN 0-89327-471-2; ISSN 0077-8931.

Zaledwie kilka stanów U.S.A. posiada pełne opisowe Flory mchów, m.in. Pennsylvania, Indiana, Floryda, Utah oraz Hawaje. W większości przypadków są one mocno przestarzałe i nie odpowiadają współczesnym standardom taksonomicznym. Do tej grupy stanów dołączył obecnie stan Maine, przynajmniej częściowo, gdyż do rąk briologów trafił właśnie pierwszy, z dwóch planowanych, tom Flory opisowej obejmujący mchy szczytozarodniowe. Stan Maine położony jest w północno-wschodnim rogu Stanów Zjednoczonych na obszarze dawnej Nowej Anglii. Jak na standardy amerykańskie jest stanem raczej niewielkim, prawie czterokrotnie mniejszym od Polski, zamieszkałym przez niecałe półtora miliona mieszkańców. Obejmuje on 3 wyraźnie jednostki fizjograficzne: wąską Nizinę Nadbrzeżną, Wyżynę Nowej Anglii oraz Góry Białe, będące częścią łańcucha Appalachów, z najwyższym szczytem o wysokości 1606 m n.p.m. Urozmaicona rzeźba terenu i budowa geologiczna, łagodny klimat i mało zniszczona szata roślinna sprawiają, że brioflora Maine jest dość bogata i zróżnicowana pod względem taksonomicznym.

Bruce Allen, autor omawianej Flory, jest dziś czołowym briologiem amerykańskim, specjalizującym się we florystyce i klasycznej taksonomii. Począwszy od 1992 r. opublikował w czasopiśmie „Evensia” opracowania taksonomiczne licznych rodzajów mchów stanu Maine. Zostały one wykorzystane w niniejszej Florze, ale autor wprowadził wiele uzupełnień do tych opracowań, uwzględniając najnowsze wyniki badań. Kilka rodzajów zostało opracowanych przez zaproszonych do współpracy badaczy: L. E. Andersona (*Sphagnum*), R. A. Pursella (*Fissidens*, *Encalypta*) i P. L. Redfearna Jr. (*Leucobryum*). Przyjęte koncepcje taksonomiczne są tradycyjne i dobrze ugruntowane w literaturze. Na szczęście autor nie dał się uwieść urokom nowinek taksonomicznych sugerowanych przez taksonomów wykorzystujących dane molekularne, które niestety bardzo często niewiele mają wspólnego ze zdrowym rozsądkiem i logiką, np. umieszczenie typowych bryoidalnych rodzajów *Leptobryum* w rodzinie *Meesiaceae* i *Pohlia* w rodzinie *Mniaceae*.

Opisom taksonów towarzyszą obszernie często komentarze taksonomiczne i nomenklatoryczne. Jest to bardzo ciekawa i pouczająca lektura, pokazująca doskonałą orientację autora w literaturze briologicznej i jego interesujące poglądy w kontrowersyjnych nieraz kwestiach. Dla każdego gatunku cytowane są przykładowe okazy z Maine, a wszystkie gatunki są zilustrowane bardzo dobrymi rycinami kreskowymi. Dla akceptowanych nazw cytowane są wybrane amerykańskie synonimy heterotypowe oraz prawie wszystkie synonimy homotypowe, ilustrujące zmiany poglądów briologów w kwestiach statusu taksonomicznego danego gatunku. Brak natomiast komentarzy odnośnie do ogólnego rozmieszczenia gatunków, nawet w Ameryce Północnej. Nazewnictwo gatunków jest poprawne, chociaż w kilku przypadkach autor przeoczył poprawne cytowanie autorów nazw, np. dla *Meesia triquetra* podaje '(L. ex Rich.) Ångstr.' zamiast '(Jolycl.) Ångstr.', dla *Dicranella schreberiana* '(Hedw.) Dixon' zamiast '(Hedw.) Hilf. ex H. A. Crum & L. E. Anderson', a autorstwo *Dicranum fuscescens* przypisuje Turnerowi, chociaż dawno temu niezbitnie udowodniono w odrębnych publikacjach, że gatunek ten opisał parę dni wcześniej w 1804 r. J. E. Smith.

Ogółem w stanie Maine autor stwierdził 231 gatunków mchów ortotropowych należących do 72 rodzajów i 23 rodzin. Dwa gatunki zostały opisane jako nowe dla nauki: *Syntrichia rupicola* z Pennsylvanii i *Schistidium crassithecium* z Maine i Wisconsin. Teraz z niecierpliwością trzeba będzie oczekiwać na wydanie drugiego tomu Flory, który będzie obejmował mchy boczozarodniowe. – RYSZARD OCHYRA, *ul. Gołaśka 15/25, 30-619 Kraków, Polska.*

T. HALLINGBÄCK, N. LÖNNELL, H. WEIBULL, L. HEDENÄS & P. VON KNORRING. 2006. **Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. Bladmossor: Sköldmossor – blåmossor. Bryophyta: Buxbaumia – Leucobryum.** 416 str., ponad 1000 wielobarwnych fotografii i akwareli, 262 mapy rozmieszczenia. Opr., format 28,8 × 22,7 cm. ArtDatabanken, Sveriges landbruksuniversitet (SLU), Uppsala. Cena: 43€. ISBN 91-88506-50-9 (cała seria, oprawa płócienna); ISBN 91-88506-52-5 (cała seria, oprawa w skórze); ISBN 91-88506-55-X (niniejszy tom, oprawa płócienna); ISBN 91-88506-57-6 (cała seria, oprawa w skórze).

W 2001 r. Szwedzkie Centrum Informacji o Gatunkach ('ArtDatabanken') w Upsali zostało koordynatorem wielkiego projektu 'Encyklopedia Szwedzkiej Flory i Fauny', który stawia sobie za cel opracowanie serii przewodników do oznaczania wszystkich grup roślin, zwierząt i grzybów, z mapami rozmieszczenia i ilustracjami w formie zdjęć, akwareli i rycin kreskowych. Ogółem uwzględnionych ma być około 80 tys. gatunków, a całość ma być opublikowana w ponad 100 tomach drukowanych w twardej okładce płóciennych i skórzanych oraz w wersji elektronicznej. Jak przystało na ojczyznę Karola Linneusza, ojca systematyki, jest to ogromne i niezwykle ambitne przedsięwzięcie naukowe, nie mające dotychczas precedensu w świecie. Encyklopedia ta ma objąć swym zasięgiem wszystkie kraje nordyckie, a więc Danię, Finlandię, Islandię, Norwegię, Szwecję i Wyspy Owcze oraz arktyczny archipelag Svalbard. Tekst będzie publikowany w języku szwedzkim, z krótkim anglojęzycznym podsumowaniem podstawowych danych o każdym gatunku.

Mszaki od zarania dziejów nowoczesnej botaniki darzone były specjalną uwagą w krajach skandynawskich i uwzględniał już je w swych Florach sam wielki Linneusz, który opisał po raz pierwszy szereg gatunków tych roślin. Literatura skandynawska jest bardzo bogata w rozmaite Flory i katalogi mszaków i pod tym względem może z nią konkurować jedynie literatura niemieckojęzyczna. Nic więc dziwnego, że jako jeden z pierwszych tomów 'Encyklopedii' ukazał się drukiem tom poświęcony mchom. Obejmuje on 16 rodzin mchów ortotropowych należących do rzędów *Buxbaumiales*, *Diphysciales*, *Timmiales*, *Encalyptales*, *Funariales*, *Bryoxiphiales*, *Grimmiales*, *Archidiales* i *Dicranales*. Należą do nich 262 gatunki z 49 rodzajów.

Część wstępna omawianego tomu prezentuje najważniejsze informacje o całym projekcie, sposobie przedstawiania danych, systemach klasyfikacyjnych oraz wykaz wszystkich grup organizmów, które będą uwzględnione w 'Encyklopedii', ukazany na pomysłowo skonstruowanym schemacie. Wielka szkoda, że brak tu nawet najskromniejszego streszczenia w języku angielskim, bo dla czytelników nie znających języka szwedzkiego tekst jest zupełnie niezrozumiały. Właściwa część systematyczna poprzedzona jest krótkim wstępem, w którym omówiono budowę mchów oraz podano najważniejsze informacje niezbędne dla zbierających i oznaczających je osób. Opracowania taksonów prezentują się niezwykle efektownie, a prawdziwą ich ozdobą są kolorowe fotografie gatunków oraz liczne akwarele ukazujące pokroje roślin oraz rozmaite elementy budowy opisywanych mchów, jak liście, puszki, zęby perystomu, komórki blaszki liściowej, szczyty liści. Rozmieszczenie geograficzne przedstawione jest na kolorowych mapach. Klucze do oznaczania są dwujęzyczne i najważniejsze cechy różniące gatunki są ilustrowane. Dzięki tym właśnie kluczom, opracowanie może być szeroko używane jako pomoc do oznaczania gatunków mchów, także przez briologów nie znających języka szwedzkiego.

Książka prezentuje się niezwykle efektownie i jest bardzo starannie opracowana pod względem redakcyjnym. Mimo bariery językowej obcowanie z nią jest na pewno dużym przeżyciem estetycznym. Można być pewnym, że będzie się ona cieszyć sporym powodzeniem, nie tylko w krajach nordyckich, jako wartościowe narzędzie do oznaczania mchów. – RYSZARD OCHYRA, *ul. Gołaśka 15/25, 30-619 Kraków, Polska.*

P. C. WU, M. R. CROSBY & S. HE (red). 2005. **Moss flora of China. English Version. Volume 8. Sematophyllaceae – Polytrichaceae.** viii + 385 str., 181 tablic, 243 map. Opr., format 22,0 × 28,5 cm. Science Press, Beijing – New York, Missouri Botanical Garden, St. Louis. Cena: 90 USD. ISBN 7-03-014406-6/Q · 1489; 0-930723-46-6 (Vol. 8); 0-915279-72-X (całe dzieło).

Ukazał się kolejny, piąty, a nominalnie ostatni, ósmy tom anglojęzycznej wersji Flory mchów Chin¹, obejmujący sześć ostatnich rodzin w systemie Fleischera-Brotherusa: *Sematophyllaceae*, *Hypnaceae*, *Hylocomiaceae*, *Diphysciaceae*, *Buxbaumiaceae* i *Polytrichaceae*. W jego opracowaniu wzięło udział dziewięciu autorów, w tym dwóch zagranicznych: B. C. Tan (*Sematophyllaceae*) i Z. L. K. Magombo (*Diphysciaceae*). Jest to jak dotąd najobszerniejszy tom z całej serii, zawierający opracowania 258 gatunków i taksonów wewnątrzgatunkowych należących do 68 rodzajów. Zdecydowana większość należy do trzech rodzin: *Hypnaceae* (117 gatunków i 27 rodzajów), *Sematophyllaceae* (59 gatunków i 22 rodzajów) i *Polytrichaceae* (51 gatunków i 7 rodzajów). Pozostałe rodziny są znacznie uboższe w gatunki: *Hylocomiaceae* – 21 gatunków z 10 rodzajów, *Diphysciaceae* – 7 gatunków z jednego rodzaju oraz *Buxbaumiaceae* – 3 gatunki także z jednego rodzaju.

Niniejszy tom został opracowany dokładnie według tego samego schematu jak wszystkie poprzednie tomy. Nie zaobserwowano w nim żadnych nowości nomenklatorycznych i taksonomicznych, co jest po części wynikiem opracowania szeregu dużych i trudnych taksonów w osobnych publikacjach, np. rodziny *Sematophyllaceae* czy rodzajów *Ctenidium*, *Gollania*, *Hypnum*, *Pylaisia* i *Diphyscium*. Dla wielu nazw gatunków, zarówno akceptowanych, jak i synonimów, cytowane są typy nomenklatoryczne, ale nie jest to regułą, nawet jeśli jakaś nazwa była już typizowana. Dla starych nazw gatunkowych podane jest tylko miejsce pochodzenia typu, najczęściej Europa. Informacje o ogólnym rozmieszczeniu geograficznym są na ogół poprawne, chociaż zdarzają się tu rozmaite niedokładności. Na przykład, dla *Isopterygium tenerum* i *Hypnum macrogynum* brak danych o występowaniu w Afryce Wschodniej, a dla *Isopterygiopsis pulchella* w Ameryce Południowej, w Subantarktyce oraz na Antarktydzie. Tom prezentuje się dobrze od strony edytorskiej, ale reprodukcje niektórych rycin nie są najlepszej jakości, np. *Isocladiella surcularis*, *Taxithelium parvulum* czy *Radulina hamata*.

Opublikowanie nieniejszego tomu jest kolejnym wielkim krokiem w kierunku ukończenia tego ważnego przedsięwzięcia naukowego. Można żywić nadzieję, że tempo to się utrzyma i cały projekt zostanie zrealizowany zgodnie z pierwotnymi założeniami, co już byłoby dużym sukcesem redaktorów. – RYSZARD OCHYRA, ul. Gotańska 15/25, 30-619 Kraków, Polska.

M. C. NAIR, K. P. RAJESH & P. V. MADHUSOODANA. 2005. **Bryophytes of Wayanad in Western Ghats.** iv + 284 str., 40 ryc., 27 tablic z wielobarwnymi fotografiami. Opr., format 29,8 × 21,5 cm. Malabar Natural History Society, Calicut. Cena: 100 USD.

W krótkim odstępie czasu literatura briologiczna wzbogaciła się o dwie lokalne Flory poświęcone mszakom Ghatów Zachodnich, które są ogromnym łańcuchem górskim ciągnącym się wzdłuż prawie całego zachodniego wybrzeża subkontynentu indyjskiego. W 1998 r. G. D. Dabhade opublikował Florę mchów dwóch niewielkich pasm Khandala i Mahabaleswar Hills położonych niedaleko Bombaju w stanie Maharasztra w północnej części Ghatów Zachodnich², a w 6 lat później do rąk briologów trafiła kolejna Flora poświęcona mszakom regionu Wayanad w stanie Kerala, usytuowanego na północ od stolicy stanu

¹ Patrz recenzje R. Ochry, *Wiadomości Botaniczne* **44**(3–4): 92–93 (2000); **46**(1–2): 94–95 (2002); **47**(1–2): 116–118 (2003); **47**(3–4): 106–108 (2003).

² Patrz recenzja R. Ochry, *Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica* **11**: 256 (2004).

Triwandrum, miasta znanego lepiej pod nazwą Kalkuta, na przeciwległym południowym skrzydle tych gór. Zajmuje on powierzchnię 540 km², której większą część zajmuje Rezerwat Biosfery Nilgiri, porośnięty przez kilka typów lasów tropikalnych. Podstawowe informacje o fizjografii, warunkach naturalnych i szacie roślinnej badanego obszaru są przedstawione w rozdziale drugim omawianej książki. W poprzedzającym go rozdziale wstępnym autorzy przedstawiają rozmaite informacje o mszakach, od pochodzenia i ewolucji poczynając, a na ich znaczeniu bioindykacyjnym kończąc. Mają one dość luźny związek z głównym tematem książki, ale jest to stylistyka typowa dla większości hinduskich opracowań.

W dość obszernym rozdziale trzecim autorzy przedstawiają historię badań briologicznych w stanie Kerala na tle całych Indii. Warto tu zauważyć, że pomijają oni całkowicie milczeniem fakt opublikowania wymienionej wyżej Flory północnej części Ghatów Zachodnich G. D. Dabhade'a. Mimo tego jest to wartościowy przegląd hinduskiej literatury briologicznej, która nie zawsze jest szerzej znana i dostępna przeciętnemu briologowi.

Główną część opracowania zajmuje opisowa Flora mszaków. Autorzy stwierdzili w regionie Wayanad 171 gatunków mszaków, z których 8 nie zostało dokładnie oznaczonych, w tym 57 gatunków wątrobowców, 5 glewików oraz 109 mchów. Dwa gatunki, *Trichostomum wayanadense* (autorzy błędnie piszą *wayanadensis*) oraz *Amphidium gangulii* (poprawnie należałoby pisać *ganguleei*, gdyż jest to eponimowa nazwa honorująca wybitnego briologa hinduskiego H. C. Ganguleego). Podobnie jak większość gatunków zostały one zilustrowane rycinami kreskowymi i wielobarwnymi fotografiami na rycinie 24, którą jednak trudno odnaleźć w książce, gdyż jest ona zamieszczona na str. 218, w zupełnie zaburzonej sekwencji rycin. Osiem gatunków stwierdzonych zostało po raz pierwszy w Indiach, a 31 są nowymi dla Półwyspu Indyjskiego. Jeden gatunek został opisany pod dwiema nazwami w dwóch różnych rodzajach jako *Barbula indica* (Hook.) Spreng. i *Semibarbula orientalis* (F. Weber) Wijk & Margad. Nazewnictwo gatunków jest na ogół poprawne, chociaż czasami można znaleźć niewłaściwe nazwy gatunkowe, np. *Oxystegus cylindricus* (Brid.) Hilp. zamiast *O. tenuirostris* (Hook. & Taylor) A. J. E. Sm.

W przedostatnim rozdziale autorzy dyskutują ekologię mszaków badanego obszaru oraz ich rozmieszczenie pionowe. Omawiają tu gatunki z różnych typów siedlisk, w tym wszystkich typów zbiorowisk leśnych, plantacji drzew oraz mszaki obszarów zurbanizowanych, a także poszczególne grupy ekologiczne, m.in. gatunki epifityczne i epifyliczne, naziemne, naskalne i wodne. Wszystkie informacje ekologiczne dla poszczególnych gatunków są zestawione w formie tabelarycznej. W krótkim rozdziale końcowym omówione są problemy ochrony mchów na badanym obszarze.

Na tle innych hinduskich Flor, omawiana książka prezentuje się dość dobrze pod względem edytorskim i poligraficznym. Ryciny kreskowe są na ogół dobrej jakości i nieźle reprodukowane, a liczne wielobarwne fotografie są wydrukowane na całkiem przyzwoitym poziomie. W sumie jest to wartościowy przyczynek do literatury briologicznej, opracowany na dobrym naukowym poziomie i dający adekwatny obraz brioflory południowej części Półwyspu Indyjskiego, która wcale nie jest tak bogata jak mogłoby się wydawać, co jest cechą charakterystyczną dla leśnych obszarów w tropikach. – RYSZARD OCHYRA, *ul. Gołaśka 15/25, 30-619 Kraków, Polska.*